

STEFAN GENSIRUK*

Rozwój oświaty i nauki leśnej w okresie 120 lat istnienia Krajowej Szkoły Leśnictwa oraz Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego we Lwowie

The Development of Education and Science during 120-years Period
of National Forestry School and Galician Forest Association in Lwów

W XIX i na początku XX wieku gospodarka leśna na obszarze Galicji i w Karpatach była w znacznym stopniu zaniedbana. Prowadzona tu od kilkuset lat nadmierna eksploatacja lasów doprowadziła do istotnego zmniejszenia lesistości, zdecydowanego obniżenia zapasu zubożenia składu gatunkowego drzewostanów i cenności leśnych ekosystemów. W eksportowanych z tego obszaru produktach lasu główne miejsce zajmowało drewno budowlane a także klepka, potaż, żywica, dziegieć i inne.

Największe wyniszczenie lasów i powstanie ogromnych bezleśnych powierzchni było spowodowane w XVI–XIX wieku wytwarzaniem popiołów drzewnych i w nieco mniejszym stopniu — pozyskiwaniem drewna opałowego dla rozwijającej się produkcji szkła, żelaza i saletry.

Okres 1850–1870 r. charakteryzował się nasileniem eksportu drewna dębowego. W następstwie wyniszczających wyrębów wspaniałe i wysokoprodukcyjne lasy dębowe zamieniały się stopniowo w mało cenne grabiny i osiczyny. Nadmiernej eksploatacji lasów w drugiej połowie XIX w. sprzyjał szybki rozwój dróg żelaznych i kołowych szczególnie w rejonach o dużej lesistości. Jak pisze Broda (1988) — rozwój środków transportowych przyspieszył budowę przemysłu drzewnego w tym także tartaków, co w szczególny sposób sprzyjało wyrąbywaniu lasów na dużych terenach. W 1851 r. w Galicji były 122 tartaki, w tym jeden parowy, a w 1884 r. już 710 tartaków, w tym 86 parowych.

---

* Kierownik Katedry Leśnictwa Ukraińskiego Uniwersytetu Leśnego we Lwowie, członek rzeczywisty Ukraińskiej Akademii Nauk

W związku z rozwojem przemysłu tartaczego, wzrostem zapotrzebowania na drewno w ośrodkach wiejskich, a także — wzrostem cen na drewno na rynkach zagranicznych, rozpoczęło się rabunkowe wyrąbywanie drzew, nasilające się z każdym rokiem. Właściciele lasów wycinali drzewostany na dużych powierzchniach, liczących nieraz nawet kilkadziesiąt tysięcy hektarów, a pozyskane drewno sprzedawali za bezcen (Broda 1988).

Bezplanowe, nadmierne użytkowanie lasu przy jednoczesnym braku troski o jego odnowienie, pielęgnowanie i ochronę doprowadziło do dalszego znacznego zmniejszenia lesistości kraju, powstania wielkich niezalesionych halizn i nieużytków, nasilenia się procesów erozyjnych, zubożenia składu gatunkowego i zasobności lasów. Według obliczeń znanego leśnika tamtych czasów I. Szczerbowskiego (1907) powierzchnia lasów Galicji na przełomie XIX i XX w. zmniejszyła się o około jeden milion ha, a lesistość tego regionu stała się najmniejszą w całym cesarstwie Austro-Węgierskim. Badania S. Trochimczuka (1968) wykazały, że lesistość Karpat i Podkarpacia w wiekach XVI do XIX zmniejszyła się od 1,5 do 2,0 krotnie (np. lesistość Turkiwskiego rejonu wynosiła w XVI wieku 65%, a w wieku XIX — już tylko 29,6%). Według danych A. Divalda (1870), A. Zlatnika (1934), M. Szigeta (1879), G. Vincenta (1936) i innych, osłabione nadmiernym wyrębem świerkowe lasy Karpat po silnych wiatrach w 1868 i 1869 roku uległy wiatrowałom na powierzchni blisko 60 tys. ha.

Wskutek niewykonania w odpowiednim czasie wyróbki powalonego stąd drewna nastąpił masowy rozród korników co w ciągu kolejnych 7 lat zmusiło do wycięcia blisko 30 tys. ha tych lasów (I. Zagajkiewicz 1959). Rząd Austro-Węgier nie tylko, że nie sprzyjał rozwojowi lasów i leśnictwa oraz ochronie bogactwa leśnego Galicji, ale przeciwnie — starał się poprawić ekonomikę kraju przez wyprzedaż zasobów leśnych.

W omawianym okresie upadku gospodarstwa leśnego i wyniszczenia zasobów leśnych Galicji, ogromną pracę w sprawach rozwoju oświaty i nauki leśnej oraz ocalenia jej bogactw leśnych prowadzili znani uczeni leśnicy a także praktycy, patrioci lasu: Jozef Legr, kierownik biura leśnego w Galicji i Bukowinie, Henryk Strzelecki, Jan Lizak, Jozef Mierka i inni członkowie Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego. Z ich inicjatywy 25 czerwca 1852 roku została utworzona sekcja leśna wymienionego Towarzystwa, która zaś swój główny cel przyjęła polepszanie metod prowadzenia gospodarstwa leśnego i nadzoru nad lasem. Do 1859 roku sekcją tą kierował Jozef Legr. Od 1861 r., przez 28 lat, aż do końca istnienia sekcji leśnej, reprezentował ją w komitecie Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego Henryk Strzelecki, który zresztą przez pewien czas był również wiceprezesem całego Towarzystwa (M. Goroszko; W. Dudok, 1993).

Na zebraniach sekcji leśnej poruszano aktualne zagadnienia leśnictwa. Rozważano problemy szerzenia wiedzy leśnej wśród pracowników leśnictwa. Podkreślano celowość przekazywania osiągnięć innych przyrodniczych nauk (w tym matematyki) leśnikom z wyższym wykształceniem. Z czasem sekcja leśna GTG zdobywała coraz więcej sojuszników spośród galicyjskich obywateli, ale w wyniku konfliktu z Rządem musiała się po pewnym czasie rozwiązać. Wtedy — aż do czasu zaistnienia Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego — sprawy leśne podlegały komitetowi Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego. Dzięki uporczywym staraniom znanego polskiego leśnika Henryka Strzeleckiego utworzono we Lwowie w 1874 roku trzyletnią Krajową Szkołę Gospodarstwa Leśnego wywodzącą się z

zapoczątkowanych w 1871 roku dwuletnich Kursów Leśnych przy Lwowskim Instytucie Technicznym. Pierwszym dyrektorem tej szkoły został Henryk Strzelecki.

Aktualność problematyki leśnictwa i eksportu drewna, niezbędność wzbogacenia składu gatunkowego jak również podwyższenia produktywności lasów, wymagały utworzenia związku leśnego. Do zrealizowania tego zadania, Galicyjskie Towarzystwo Gospodarcze zorganizowało we Lwowie w 1877 roku krajową wystawę, którą odwiedzali leśnicy z całego kraju. Na wezwanie dyrektora Krajowej Szkoły Gospodarstwa Leśnego Henryka Strzeleckiego zbrali się 27 września tegoż roku we Lwowie leśnicy: Leonard Kaczorowski, Franciszek Waldek, Alfred Rozenberg, Józef Grand, Józef Riwoli i inni, w celu założenia Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego. Opracowanie statutu Towarzystwa zlecono Henrykowi Strzeleckiemu, Józefowi Riwoli oraz prawnikowi Szkoły Leśnej dr. Ernestowi Tille. 15 lutego 1878 roku urząd powiatowy zatwierdził zaproponowany tekst statutu ale z przyczyn organizacyjnych Galicyjskie Towarzystwo Leśne rozpoczęło swoją działalność dopiero 29 maja 1882 roku, kiedy to zbrali się pod przewodnictwem Henryka Strzeleckiego mieszkający we Lwowie leśnicy.

4 września 1882 roku odbył się pierwszy zjazd Towarzystwa, w pracach którego wzięło udział 105 członków. Prezesem Towarzystwa został wybrany hrabia Roman Potocki, a jego zastępcą — Juliusz Ziegler de Eberswalde, dyrektor galicyjskich lasów. Wkrótce (podaje się wg stanu w 1883 roku) liczba członków Towarzystwa wzrosła do 779 osób. Za przyczynienie się do znaczącego postępu nauki leśnej nadano Henrykowi Strzeleckiemu godność członka honorowego Towarzystwa.

W okresie 1883–1939 ukazywało się we Lwowie czasopismo leśne Sylwan, będące spadkobiercą jednego z najstarszych czasopism leśnych na świecie, to jest “warszawskiego” Sylwana założonego w 1820 roku. W czasopiśmie tym informowano o działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego, drukowano prace z botaniki, leśnictwa, zakładania upraw leśnych i ochrony lasu. Sylwan był źródłem wiedzy leśnej i kultury dla szerokiego kręgu miłośników przyrody, łączył ówczesnych naukowców leśników.

Na łamach Sylwana objaśniano aktualne problemy ochrony zasobów leśnych i racjonalnego użytkowania karpaccich lasów (E. Hołowkiewicz, E. Wołoszczak, J. Paczoski i inni), regionalizacji flory w Karpatach (H. Strzelecki, E. Wołoszczak, W. Hryniewiecki, W. Szafer i inni), zalesiania zdewastowanych gruntów (W. Nowicki i inni).

W 1877 roku E. Hołowkiewicz opublikował obszerną pracę o stanie i nadmiernej eksploatacji lasów Podkarpacia. W 1910 roku wydana została praca H. Strzeleckiego “Lasy i gospodarstwo leśne w Galicji”. Ogromną pracę mającą na celu ochornę przyrody Karpat wykonali W. Szafer, S. Wierdak i M. Sokołowski.

W 1905 roku wspomnianą Szkołę Leśną we Lwowie przekształcono w Wyższą Krajową Szkołę Gospodarstwa Leśnego. Wykładowcami tej Uczelni byli znakomici uczeni, jak: I. Błocki, W. Tyniecki, W. Szafer, E. Wołoszczak, M. Małaczyński, S. Sokołowski, K. Kochanowski oraz znany architekt L. Markoni. W ciągu 20 lat (od 1918 do 1939 roku) zostały w dużym stopniu zaktywizowane takie dziedziny nauk leśnych jak systematyka i wiedza o roślinach, geografia roślin, ekologia i geobotanika — opublikowano w tym okresie blisko 1000 naukowych prac.

W pierwszych latach powojennych rozwinęły się nową energią prace badawcze dotyczące flory i leśnych zasobów Karpat (A. Kozij, A. Łazarenko, P. Jaroszenko, M. Popow, S. Wierdak, P. Pogrebniak, F. Krzysik, W. Chrzanowski, J. Tretjak, M. Dawidow). Znaczący wkład w rozwój nauki leśnej wnieśli naukowcy Wydziału Gospodarki Leśnej Lwowskiego Instytutu Leśnictwa i Technologii Drewna (obecnie Państwowego Ukraińskiego Uniwersytetu Leśnictwa i Technologii Drewna). Badali oni lasy świerkowe, bukowe i dębowe Karpat (S. Gensiruk, G. Tyszkiewicz, J. Saban, S. Stojko, J. Wintoniw, L. Kopij). W wyniku tych badań opracowane zostały metody zwiększenia produktywności i cenności lasu (Z. Gieruszyński, S. Szewczenko, S. Gensiruk, G. Krynicki), nowe sposoby zakładania upraw leśnych (M. Kałużski, M. Kalinin, W. Rabczuk, M. Osmoła, T. Brodowicz). Prowadzone były również badania w zakresie fizjologii drzew i selekcyjnej hodowli lasu (G. Krynicki, R. Gut, G. Baraniecki i inni).

Dużą uwagę zwracano na fundamentalne problemy leśnictwa (cięcia rębne i przedrębne oraz ekologia lasu) — S. Szewczenko, S. Stojko, M. Gołubiec, J. Odinak, S. Gensiruk, Z. Gieruszyński, K. Malinowski, M. Czerniawski. Zagadnienia ochrony przyrody objaśniono w obszernych monografiach S. Gensiruka, J. Tunicy, S. Stojki, W. Koliszczuka, J. Sinjakiewicza i innych.

Wykonane prace naukowo-badawcze pozwoliły sklasyfikować typy lasu zachodniej Ukrainy, określić główne kierunki racjonalnego prowadzenia gospodarstwa leśnego, szczególnie przy zakładaniu upraw leśnych i introdukcji obcych gatunków drzew, stosowania cięć pielęgnacyjnych, rębni, sposobów inicjowania naturalnego odnawiania lasu, optymalizowania lesistości na obszarach rolniczych jak również opracować zasady regionalizacji leśnej oraz ochrony środowiska przyrodniczego.

W związku z 50-leciem Ukraińskiego Państwowego Uniwersytetu Leśnictwa i Technologii Drewna we Lwowie i 120-leciem rozwoju nauki leśnej w zachodniej Ukrainie, odbędzie się w dniach 25–30 września 1995 roku międzynarodowa konferencja naukowa na temat “Wiedza i nauka leśna na progu XXI wieku — stan obecny, problemy i perspektywy”. Na konferencję, której patronuje UNESCO, IUFRO, Ministerstwo Oświaty, Ministerstwo Gospodarki Leśnej, Ministerstwo Przemysłu, Ministerstwo Ochrony Przyrody oraz Ukraińska Akademia Nauk, zaproszono przedstawicieli różnych instytucji leśnych Ukrainy oraz wielu naukowców z Polski i innych krajów.

*Przekład
Ryszard Sobczak*

Literatura

1. **Broda J.** 1988. Zarys historii gospodarstwa leśnego w Polsce. PWRiL, Warszawa.
2. **Divald A.** 1870. Mármoros Ungh-es Ziptómegeye kinestári erdősegeirol. Erdészeti Lapok 9.
3. **Genisruk S.** 1992. Lisy Ukrainy. Naukowa Dumka, Kijew.
4. **Goroszko M., Dudok W.** 1993. Galickie lisowe towarzystwo. Ukrainiskij Lis 3.

5. **Hołowkiewicz E.** 1883. *Studia historyczne z życia lasu.* Sylwan rocz. 1.
6. **Jaroszenko P.** 1947. *Narys roślinności Zakarpackojskiej oblasti Nauk. zapiski Uzhorod. Uniwersytetu.* Wyp. 1.
7. **Kozij G.** 1950. *Czterytna historia Wostoczno-Karpackich lasow.* Wydaw. AN USSR, Lwow.
8. **Łazarenko A., Malinowski K.** 1956. *Pidsumky stacionarnoho wywczennia roślinności za 1951–1955 rr.* Ukr. botan. žurn. T. 13. N. 4.
9. **Pogrebniak P.** 1960. *Stan i perspektywy ochrony flory i roślinności w Ukraińskich Karpatach., AN USSR.* Kijew.
10. **Strzelecki H.** 1900. *Lasy i leśnictwo w Galicji w XIX stuleciu.* Sylwan 1–8.
11. **Szczerbowski I.** 1907. *Pogląd na rozwój polskiego leśnictwa w XIX wieku w Galicji.* Lwów.
12. **Szafer W.** 1932. *Niszczenie kosodrzewiny w Karpatach Wschodnich.* Ochrona przyrody, 12.
13. **Trochymczuk S.** 1968. *Izmienienije Łandszaftow Stryjsko-Sanskoj wierchowiny w Ukraińskich Karpatach za istoryczeskoje wremia.* Wyd. Uniwersytetu Lwow.
14. **Wierdak S.** 1927. *Nieco o rozsiedleniu limby w Karpatach Wschodnich,* Sylwan, 45.
15. **Wołoszczak E.** 1887. *Zur Flora von Galicjen.* Österreich botan Zeitschrift B 37.
16. **Vincent G.** 1936. *Topografie lesü v Československé Republice. Cast. 2. Rachovsko.* Sb. vysk. ustavu zemedel. Sb. 150.
17. **Zagajkiewicz I.** 1959. *Koroid-drukar w lisach zachidnych oblastiach Ukrainy.* Wyd. AN USSR, Kijew.
18. **Zlatnik A.** 1934. *Studie ostatnich lesich na Podkarpacké Rusi.* Sborn. vysk. ustavü zemedel. CSR. Dil. I. Praha.
19. **Popow M.** 1949. *Oczewk flory i rastitelnosti Karpat.* Moskwa, Mok. obszczestwo ispytatelej prirody. Seria biolog. t. 5.

Summary

The development of education and science during 120-years period of National Forestry School and Galician Forest Association in Lwów

This work describes process of forest devastating in Galicja and Karpaty mountains that took place till the end of The First World War. The economic and natural causes were also mentioned. The development of science and education on these areas is widely described, like efforts of many generations of foresters to stop deforestation and to regenerate forests.

Enclosed you can find information about activity of Galician Forest Association and edition of "Sylwan" in Lwów from 1883 to 1939.